

Tömjénezés rendje

Bizánci rítusunk egyik fontos jellemzője a tömjénezés. Néha csodálkozva, megbecsüléssel, olykor inkább értetlenkedve, sőt némi gúnnyal is szoktak beszélni rólunk, hogy a „görögök sokat füstölnek”. Egyszer egy magas rangú politikus kérte, hogy szenteljem meg az irodáját, mert ízig-vérig kereszténnyé kívánta tenni az elődeitől örökölt helyiséget. Ragaszkodott hozzá, hogy a füstölőt is vigyem, jöllehet, ő maga református ember. Ha már erről vagyunk nevezetesek, illő, hogy ismerjük közelebbről is rítusunknak ezt a sajátosságát. Mostani írásunk azt a rendet mutatja be, hogyan kell a templomainkban tömjénezn. Ennek három fajtáját különböztetjük meg: nagy-, közép- és kistömjénezés.

Amikor a diakónus kezébe veszi a tömjénezőt, abban már a tömjénnel ékesített izzó parázs van. Nem a papnak vagy a diakónusnak kell a tömjént rátenni a parázsra. Ez a római katolikusoknál van előírva. A bizánci szertartás szerint bárki ráteheti a parázsra a tömjénzemeket, mert a szent cselekmény majd csak akkor kezdődik, amikor arra áldást adott a pap – vagy, ha jelen van, a püspök. Amikor a diakónus áldást kér a tömjénezőre, akkor ehhez kissé fölemeli, és azt mondja: „Áldd meg, Uram, a tömjént!” Ehhez nem szükséges a láncot középen, a kis tartó fölött is megfogni. E mozdulatnak megint a római szertartásban van helye, ugyanis, ők a tömjénezés alatt is így tartják, két kézzel fogva a láncot. Emiatt kérnek ugyanezzel a mozdulattal áldást. Mi a tömjénezés közben, az áldáskérés pillanatában és körmenetek alkalmával is mindig a lánc legtetején, a kialakított fogantyúnál fogjuk meg a tömjénezőt.

A tömjénező megáldása után kezdődik a tömjénezés. Mit és milyen sorrendben tömjénezzünk? A Szent Liturgián, de csaknem minden más szertartásunkon is a nagytömjénezés az oltár előtt kezdődik. A diakónus – vagy a pap – négy oldalról megtömjénezi az oltárt és a magas trónt, majd a szentély északi részéhez érve, az ott található előkészületi asztalt, illetve az azokra helyezett adományokat. Majd még arról a helyről a szentélyben lévő ikonokat, vagyis, nyilván azokat a szenteket, akiket az ott lévő ikonok ábrázolnak.

Az északi ajtón kilépve elkezdi tömjénezn az ikonosztáz szentjeit. Természetesen először az alapképeket: Krisztust, az Istenszülőt, Szent Miklóst és a másik oldalon lévő védőszentet vagy címünnepet ábrázoló ikont. Míg átjön ide a Szent Miklós ikontól, közben az ikonosztázion többi szentjét és ünnepi ikonjait is megtömjénezn. Nem feltétlen mindegyiket külön-külön, ez Máriapócson vagy Hajdúdorogon meg még egy-két templomunkban igen hosszadalmas lenne.

Az ikonosztáztól ellépve elindul a templomban körbe megtömjénezn az ott található szenteket. Ennek érdekében körbemegy a templom fala mellett. Ekkor szintén nem kell minden egyes ikont külön lendítéssel megtisztelni. Persze, ahol kevés ikon van a falon, ott akár ezt is lehet. Reméljük, folytatódik az a folyamat, hogy templomainkban egyre több ikont tudunk elhelyezni, vagy a falra festeni. Fontos, hogy érzékelhetővé váljon számunkra az egész egyháznak, a szenteknek, szent angyaloknak a jelenléte. Amikor a diakónus a fal mentén körbe haladva újra az ikonosztázhoz ért és elment a Szent Miklós ikon mellett, akkor középről kezdi tömjénezn a küzdő egyház tagjait, vagyis a jelenlévő híveket. Remélhetően ők is többen vannak annál, semhogy mindenkit külön lendítéssel lehetne tisztelni. Többnyire három-három lendítést teszünk balra, jobbra majd közép irányba. Ezután megfordul, és mielőtt a déli ajtón visszamenne a szentélybe, tiszteletből még újra megtömjénezn Krisztus és az Istenszülő ikonját. Bent a szentélyben az ott lévő személyeket is megtömjénezn. Ha jelen van ott más pap, akkor először

őket külön három-három lendítéssel, majd a többi szolgálattévőt. Végül az oltár elé áll, és ott fejezi be az egész templom tömjénezését, ahol elkezdte. Egy legutolsó mozdulattal azt a szolgálattévőt tömjénezi meg, akinek visszaadja a füstölőt. Ez a nagytömjénezés rendje.

Mivel több templomunkban nem lehetséges végig elmenni a fal mellett, emiatt alakulhatott ki az a szokás, hogy csupán a két padsor között középen megy végig a pap, előbb az egyik oldal felé, aztán a másik oldal felé tömjénezeve. Az is okozhatta ezt a kialakult gyakorlatot, hogy kevés szentet látunk a falakon megfestve, és mintegy elsikkadt annak a gondolata, hogy az első kör nekik szól. Ám akkor is megtehetnénk ezt a nekik szóló külön kört, ha most még nincsenek ott a képek, mert a szentek azért jelen vannak. Sokat jelent papnak, hívőnek egyaránt az a mozdulatsor, amely tudatosítja, hogy ha ikonjaik nincsenek is, de testvéreink, a szentek azért jelen vannak velünk. Ha csak középen lehet elmenni, akkor a bejárat felé haladva az egyik oldalra, visszafelé közeledve pedig a másik oldalra tömjénezeve mehet „körbe” a pap, majd középre érve a hívek felé fejezheti be, az imént leírt módon.

Ezt a nagytömjénezést a Szent Liturgia elején szoktuk alkalmazni. A középtömjénezés rendje a következő. Ugyanúgy kezdődik, mint az előző, tehát az oltárt, a magas trónt, az előkészületi asztalt és a szentély szentjeit tömjénezi először a diakónus, majd a királyi ajtóból a híveket három oldalra. Mikor tőlük visszafordul, akkor még a szentélyben lévő személyeket. Ezt a rendet használjuk az Evangélium fölolvása és a nagybemenet előtt.

Szintén kiigazított gyakorlat, hála Istennek, egyre több templomunkban térünk vissza arra, hogy nem az Apostol éneklése alatt kezdődik meg ez a középtömjénezés, hanem csak, amikor már az olvasó azt befejezte és a paptól áldást kapott. Erősen zavarja ugyanis a figyelmet, nem tudunk kellőképpen összpontosítani a felolvasásra, ha közben csörög a tömjénező. A régebbi tömjénezőkön ugyan nincsenek csengettyűk, de azok láncának zörgése illetve a pap mozgása mégis zavaró. Ugyanakkor éppen ennek az Evangélium előtti szép tömjénezésnek az idejére írja elő a liturgiánk az Alleluja verseket. Az is értékes előrelépés, ha egyre több helyen újra visszavezetjük. Sajnos egyelőre csak a Zsolozsmáskönyvünk tartalmazza a Prokimen és Alleluja verseket, de reméljük, hamarosan lesz mindenki számára elérhető kiadványunk, amely ezen a hiányosságon is segít. Miközben tehát a hívek többször is éneklék az Alleluja verseket, az énekes pedig a hozzá előírt verseket, a középtömjénezést nyugodtan és rendben el tudjuk végezni, a pap pedig el tudja imádkozni az Evangélium előtti imát.

Utrenyén szintén van egy közép- és egy nagytömjénezés, a Szent Liturgiához igen hasonló módon, ha nem is pontosan ugyanúgy. Ott előbb van középtömjénezés, szintén a Szent Evangélium felolvasását előkészítendő. A mozgás teljesen megegyezik az előbb leírttal, csupán más imákat kell közben énekelni. Az utrenyei nagytömjénezésre pedig a kánon 8. ódája alatt készül föl a diakónus, vagy, ha nincsen, akkor maga a pap. Oda kell figyelnie, hogy idejében elkezdje az oltár tömjénezését. Értelemszerűen kimarad az előkészületi asztal, viszont ne maradjon el a szentély szentjeinek tömjénezése. Az északi ajtón át kilépve folytatódik a nagytömjénezés rendje, de csak a Krisztus ikon majd az Istenszülő ikonig. Itt ugyanis megáll, és megvárja, hogy a nép befejezze a 8. óda utáni katavászia éneklését. (Ezért kell jól kiszámolni, hogy mikor indul el az oltártól.) Az Istenszülő tömjénezése közben éneklé: „Az Istenszülőt és világosság anyját énekekben magasztaljuk!” A hívek elkezdik énekelni a himnuszt, a tömjénezés pedig folytatódik a fentebb leírt rend szerint: templomot körben, középről a híveket három

irányba, megfordulva a két nagy alapképet, majd a szentélyben az ott levőket, s visszalép az oltár elé.

A nagy vecsernyében is két tömjénezés van, egy nagy és egy közepes. Uram tehozzád...-ra indul a nagytömjénezés. Ez szinte teljesen megegyezik a Szent Liturgián ismertetettel, csak az előkészületi asztal marad ki. A középtömjénezés a bemenethez kötődik, s kissé eltér az eddig leírtaktól, de a fő mozzdulatokat itt is fölismerhetjük. Mivel a körmenettel kezdünk, ezért ott a tömjénező megáldása után még nem kezdődik a füstölés. A sztihirák utáni istenszülei ének (szombaton nagy dogmatikon) alatt a fentebb leírt módon fölemeli a diakónus a tömjénezőt, és a pappal az oltár jobb oldala felé indulnak el, azt megkerülve az északi ajtón át lépnek ki és mennek a királyi ajtóhoz. Ha nem is állnak rendelkezésre nagyszámú segédkezők, azért lehetőleg mindenképp kérjünk meg egy segítő személyt, aki a tömjénező előtt az égő gyertyát viszi. Ez a körbehordozott és a templom közepén megálló láng szinte még a tömjénezésnél is hangsúlyosabb mozzanata ennek a körmenetnek, amely az alkonyati fény himnuszát, az Enyhe világossága éneket kíséri. A királyi ajtó elé érve előbb a Krisztus ikont, majd az Istenszület tömjénezi a diakónus – szerzetes közösségekben ekkor az előjárót is, ha püspök van jelen, akkor nyilván őt – s ez után következik a csöndesen mondott áldás: a pap megáldja a bemenetet. A „Bölcsesség! Igazhívők” fennhang után még nem indulnak el azonnal, hanem majd csak a „Jézus Krisztus” nevének elhangzásakor lépnek be – elől a diakónus, utána a pap – és kezdődik a középtömjénezés az oltártól. Előbb annak négy oldalát, majd kihagyva az előkészületi asztalt, de még a szentek tömjénezését is a királyi ajtón kilépve nyomban a híveket tömjénezi. A templom hajója felé három irányban való füstölés után visszalép a szentélybe, és szintén az oltárnál befejezve teszi le a tömjénezőt.

Érdeemes még szót ejteni a lítiás vecsernye rendjéről, ekkor ugyanis még 3 alkalommal bővül a tömjénező használata, ebből kettő kistömjénezést. Amikor elénekelték a Teljesítsük ekténiát, annak fenn hangjai után indul a pap a nagytömjénezésre. Még ha van is diakónus, akkor is ezt a pap végzi, a diakónus pedig kíséri őt. Az oltár és szentély tömjénezése után a királyi ajtón át lépnek ki mind a ketten, és végzik az egész templom tömjénezését a szokott renddel. Miután középről tömjénezték a híveket, a lítiás készlethez mennek, és azt tömjénezik meg háromszor. Mindezt a lítiái sztihirák éneklése alatt kell elvégezni, ezért nem érdemes azokból kihagyni, azok sorát rövidíteni. Ezek után már csak a kenyéradás imája előtt és után van két rövid tömjénezés. Az egyik a tropárok alatt. Mivel háromszor énekeljük az ünnep tropárját – külön szép, ha az első a celebráló pap éneklé egyedül, és a hívek csak a másodiktól kapcsolódnak bele – érdemes ehhez igazítva háromszor körbetömjéneznünk a szentelendő eledeleket. Az áldó ima után következik az Áldott legyen az Úr neve... ének. Ezalatt még utoljára tömjénezi a pap – itt is lehet először neki hagyni az első éneket – majd beviszik a készletet a szentélybe. Ha nem virrasztást végzünk, tehát nem követi nyomban az utrenye, akkor ki is lehet osztani a megszentelt ételeket, az olajkenetből pedig a Szent Liturgia után miroválásban részesülünk.

Ha lítia a virrasztás szertartás keretében történik, akkor még egy tömjénezéssel egészül ki a szertartás, mégpedig egészen az elején, sőt, az eleje előtt. Még sötét templomban a pap és a diakónus együtt tömjéneznék: a pap az oltár négy oldalát tömjénezi, mialatt a diakónus mindig vele szemben, az oltár másik oldalán áll kezében nagy gyertyával. Utána mindketten kilépnek a királyi ajtón át, és ott közepén megállva intonálják a kezdő áldást. A kórus Amen felelete után kezdi énekelni a 103. zsoltárt a bevezető mondatokkal: Jertek, imádjuk... Ezalatt indulnak a nagy

tömjénezés szokásos rendjét követve, a diakónus mindig a pap előtt lépked, a gyertyával mintegy rámutatva a tömjénezendő ikonokra, majd körbeérve középről a népre a szokott három irányban. Amikor ezt elvégezték, mindketten szintén a királyi ajtón át visszamennek a szentélybe és bezárják az ajtószárnyakat.

Más szertartásokon is használjuk a tömjénezőt, például keresztelőn, temetésen vagy egyéb áldások, szentelések alkalmával. Ezek a kistömjénezések. Gazdagabbá teszik az imádságot, emelik a lelket, érzékelhetővé teszik az Egyház jelenlétét és munkáját. Nagy kincsünk, éljünk vele!

Evangélium előtti imádság. Az Apostol elhangzása után, miközben a diakónus tömjénezik, a pap a következő szép imát mondja csöndesen. (Ha nincs diakónus, akkor tömjénezés közben végzi el ezt az imát.)

Gyűjtsd föl szívünkben, emberszerető Urunk, istenséged ismeretének tiszta világosságát, nyisd meg lelki szemeinket evangéliumi tanaid megértésére! Oltsd belénk a te boldogító parancsolataid félelmét, hogy minden testi kívánságot legyőzván lelki életet éljünk, mindent tetszésed szerint gondolva és cselekedve! Mert te vagy lelkünk és testünk megvilágítója, Krisztus Isten, és téged dicsőítünk kezdetnélküli Atyáddal, legszentebb, jóságos s elevenítő Lelkeddal együtt, most és mindenkor s örökkön-örökké. Amen.

+ Fülöp